

Газетні видання Поділля як складова документальної забезпеченості краєзнавчих досліджень

Людмила Климчук,
здобувач ДАКККіМ, викладач
Кам'янець-Подільського
училища культури

У статті висвітлено та проаналізовано газетні видання Поділля другої половини XIX — початку XX ст. як складову документної забезпеченості краєзнавчих досліджень регіону.

Ключові слова: газетні видання, періодичні видання, Поділля, краєзнавство, краєзнавчі дослідження.

The article depicts and analyses newspapers of Podillia of the second half of the XIX-th — beginning of the XX-th century as a component of the documentary availability of the regional explorations.

Key words: newspapers, periodical papers, Podillia, country studies, regional explorations.

Періодичні видання є невід'ємним джерелом документної забезпеченості з проблем становлення не лише краєзнавства та краєзнавчих досліджень, а й української ідеології, національної освіти, соціально-економічних зв'язків, розвитку культури та історії і значно вирізняються від інших джерел: по-перше, відтворенням подій часу, актуальним та критичним інформаційним матеріалом; по-друге, оперативністю виходу в світ; по-третє, масовими та загальнодоступними тиражами.

Газети початку XX ст. як важливе джерело вивчення Поділля систематично привертають увагу науковців. Аналізом періодичних видань як джерельною базою краєзнавчих досліджень Поділля займалися Л. Баженов, В. Прокопчук, В. Савчук, О. Кошель, П. Слободянюк, В. Бездрабко, Ю. Телячий, Г. Кучеров, О. Комарницький, Н. Макогончук, В. Гандзюк, В. Нечитайло та інші [1—7].

А. Завадовський, у цілому, вивчав публіцистичні матеріали та програмові матеріали, замітки, відозви, що були опубліковані в українській пресі, як джерело дослідження у становленні української ідеології та культурогенних подій на Поділлі [8]. Широко представлені окремі періодичні видання цього краю (як джерело для вивчення його історії) в довіднику "Часописи Поділля", який побачив світ у серії "До виучування Поділля" 1927—1928 роки [9].

Звісно, найкраще різнобічні аспекти соціального, політичного та економічного життя Поділля висвітлено у місцевій пресі. Так, важливу інформацію із організації регіонального вивчення історії краю та його популяризації науковці черпають із "Подольських єпархіяльних ведомостей", які стали випускатись у Кам'янці-Подільському з січня 1862 року, з дозволу Синоду, та проіснували до кінця 1905 року [10]. Повний комплект часопису зберігся у відділі періодики НБУВ та частково у Державному історичному музеї у Кам'янці-Подільському.

Безпосередньо увагу краєзнавців привертають матеріали "Подолії" та "Православної Подолії", які за редакцією відомого громадського діяча, дослідника Ю. Сіцінського почали видаватися у 1906 році. Подільський поміщик І. Волошиновський започаткував та редагував першу українськомовну газету на Подолії "Світова Зіриця", що також з'явилася у лютому 1906 року. Через місяць за сприянням місцевої інтелігенції побачила світ газета "Подольський

край" російською мовою. Перший номер газети "Каменчанин" вийшов у липні того ж року [8].

Помітну роль у громадському та культурному житті краю зіграв малодосліджений тижневик "Tygodnik Podolski" ("Тигоднік Подольські"), який фактично вперше на Поділлі друкувався легально польською мовою у 1910—1912 роках, його дослідженням займався Л. Баженов [11, 12]. Видавцем і редактором газети, яка виходила у м. Проскуріві (нині — Хмельницькому) з 18 грудня 1910 по 28 травня 1912 року, був відомий польський журналіст С. Замбжуський. Нині повнокомплектна двотомна підшивка видання зберігається у відділі періодики Державної публічної бібліотеки Російської Федерації у Москві. Всього було надруковано 72 номери видання. До кінця 1911 року його обсяг становить 16 сторінок, а далі зменшився до 12. Газета за формою і обсягом нагадує журнальне видання, з 1911 року її ілюстрація значно поліпшилась. Остання сторінка відводилася для розміщення яскравої реклами [12].

Видання містило матеріали різної тематики. Подавалися статистичні відомості: про кількість польського населення та медичного персоналу по губернії; кількість церковних парафій, однокласних сільських шкіл та гімназій; кількість хлопчиків та дівчаток, котрі навчалися у школах; відомості про міський бюджет; відомості про розмір оплати робітників та селян. У кожному номері значне місце виділялося для висвітлення подій за кордоном та економіці Поділля, про важке становище робітників і ремісників.

У тижневику наводилися відомості не лише про тогочасне життя Поділля (про хід електрифікації міста запровадження телефонної мережі, природні лиха, епідемічні, інфекційні захворювання та ін.), а й історичні нариси про міста та села Поділля і серед них, наприклад, Бара, Браїлова, описи проблем минулого краю. У кожному номері один-два аркуші займала літературна сторінка.

Наприкінці травня 1912 року редакція "Тигодніка Подольського" повідомила населення, що газета припиняє своє існування через брак фінансування. Але наприкінці 1912 року польська друкарня у Проскуріві та редакція газети на чолі з С. Замбжуським переїхали до Києва і перетворили на тижневик щоденну польську газету "Gazetu Kresowu" ("Газета Крайова"), яка незабаром стала визнаним польським періодичним виданням в Україні. Матеріали про Поділля продовжували друкувати на сторінках оновленого видання, хоча невдовзі його очікувала доля попередника.

Серед розмаїття періодичних видань газета "Червоний кордон" також сприяла розвитку краєзнавства на Поділлі. Матеріали, що містилися на шпальтах названого видання, вже розглядалися дослідниками для вивчення окремих напрямів краєзнавчого дослідження Поділля. Так, на основі вивчення газетних матеріалів В. Савчук досліджував форми краєзнавчого життя на Поділлі у 20-х рр. XX ст. [13]. О. Завальнюк та А. Трембцький за допомогою публікацій цієї газети вивчали шляхи життя та діяльності подільського вченого Ю. Філя [14]. Співпрацю місцевого краєзнавчого комітету і газети досліджував вчений-краєзнавець В. Прокопчук, особливо звертаючи увагу на питання висвітлення роботи окружних краєзнавчих конференцій [15]. В. Несторенко розглядав та аналізував матеріали часопису "Червоний кордон" з метою розкриття діяльності навчальних і культурно-освітніх закладів та установ, а також висвітлення етнопольських процесів на Поділлі у 20—30-ті рр. XX ст. [16, 17]. Зроблена спроба прослідкувати протистояння культурно-освітньої та наукової інтелігенції Поділля з владою за матеріалами газети "Червоний кордон" у публікації О. Посвістак [18].

"Червоний кордон" — головний друкований орган Кам'янець-Подільського окружного парткому КП(б)У та Кам'янець-Подільського окрвиконкому, що почав виходити у травні 1924 року. Упродовж існування він кілька разів змінював свою приналежність:

з вересня 1925 по 1930 рік — друкований орган окружного парткому для мешканців Кам'янець-Подільського та Проскурівського округів; з 1930 по вересень 1937 року — видання Кам'янець-Подільського районного комітету КП(б)У та райвиконкому, а з вересня — офіційне видання Кам'янець-Подільського обласного комітету КП(б)У та облвиконкому. Час від часу видання змінювало свій обсяг, оформлення, розширювало регіональні рамки, а з ними змінювалися функції й завдання газети, але вона регулярно містила багато змістовних матеріалів, що розглядали питання краєзнавства Поділля.

На шпальтах аналізованого періодичного видання друкувались матеріали різної тематики та спрямування. У статтях розглядалися такі питання: соціально-економічного, політичного та партійного становища регіону; діяльність шкіл, бібліотек, музеїв, ВНЗ та їхніх працівників; висвітлювались події, що відбувалися у той період. Газета містить багато змістовного фактичного матеріалу необхідного для використання істориками та краєзнавцями, поряд із архівними документами, у вивченні Поділля.

Аналізуючи газетні періодичні видання, які виходили на Поділлі, можна зробити висновки:

— преса минулого сторіччя є багатим і змістовним джерелом для дослідження історії нашої України і, зокрема, одного із її регіонів — Поділля. Висвітлює проблеми становлення та розвитку краєзнавства регіону, є безпосереднім джерелом для вчених, істориків, краєзнавців, бібліотекарів, літераторів, для тих, хто цікавиться минулим краю;

— дає можливість дослідити життя національних меншин на Поділлі у контексті взаємовідносин з корінним українським населенням, розповідає про їхнє становище, культуру та розвиток;

— серед великого розмаїття газетних періодичних видань, що побачили світ наприкінці XIX та у першій половині XX століття на Поділлі, українською мовою видавалося дуже мало, більшість видань були російськомовні, виходили також газети й на польській мові;

— газетні видання можуть виступати інтелектуальною рушійною силою в організації історико-краєзнавчих і регіональних досліджень рідної землі, в створенні історіографічної та документальної бази як підґрунтя для сучасної документознавчої та історичної науки і культури.

Список використаної літератури

1. *Телячий Ю. В.* Інтелегенція Поділля в культуротворчих процесах періоду гетьманату П. Скоропадського: сторінками журналу "Село" (1918 р.) / Ю. В. Телячий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2003. — Т. 3. — С. 150—155.
2. *Кучеров Г. Г.* Журнал "Село" як джерело вивчення сільських "Просвітів" Поділля (1918—1919) / Г. Г. Кучеров // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2004. — Т. 4. — С. 79—87.
3. *Кошель О. М.* Роль "Подольских епархиальных ведомостей" і "Волинских епархиальных ведомостей" у становленні і розвитку історичних регіональних досліджень / О. М. Кошель // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2004. — Т. 4. — С. 298—306.
4. *Комарницький О. Б.* "Подольские епархиальные ведомости" як джерело до вивчення церковної історії Поділля (за матеріалами неофіційної частини) / О. Б. Комарницький, Н. В. Макогончук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2006. — Т. 6. — С. 191—204.
5. *Гандзюк В. О.* Газета "Народна воля" про національно-патріотичні настрої подолян у 1917 році / В. О. Гандзюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Т. 8. — С. 46—56.
6. *Комарницький О. Б.* Часописи Української революції 1917—1920 рр. як важливе джерело вивчення освітніх процесів у містечках Подільської губернії / О. Б. Комарницький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Т. 8. — С. 56—62.
7. *Нечитайло В. В.* Журнал "Экономическая жизнь Подолии" як джерело вивчення становлення господарств фермерського типу в Подільській губернії / В. В. Нечитайло // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Т. 8. — С. 134—142.
8. *Завадовський А. А.* Преса початку XX ст. як джерело дослідження становлення української ідеології, національної освіти, церкви і культури на Поділлі / А. А. Завадовський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Т. 5. — С. 262—271.
9. *Часописи Поділля : іст.-бібліогр. зб. з нагоди 150-ліття першої газ. на Україні (1776—1926) та 10-ліття існування УСРР / склали М. Білінський [та ін.]. — Вінниця : [б. в.], 1927—1928. — 146 с. — (Матеріали до історії друку та до бібліографії Поділля ; т. 1, вип. 20).*
10. *Там само.*
11. *Баженов Л. В.* "Тигоднік Подольскі" у Проскуріві / Л. В. Баженов // Рад. Поділля. — 1972. — 25 лютого.
12. *Баженов Л. В.* Часопис "Тигоднік Подольскі" як джерело з історії та суспільно-політичного життя Поділля на початку XX ст. / Л. В. Баженов // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2004. — Т. 4. — С. 231—238.
13. *Савчук В. О.* Науково-краєзнавче вивчення Поділля у 20-х рр. XX ст. / В. О. Савчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2002. — Т. 2. — С. 50—52.
14. *Завальнюк О.* До біографії, наукових зв'язків та здобутків Ю. П. Філя / О. Завальнюк, А. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2004. — Т. 4. — С. 151—156.
15. *Прокопчук В. С.* Вплив УКК на історико-регіональне дослідництво на Кам'яничині у другій половині 20-х рр. XX ст. / В. С. Прокопчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Історичні науки. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Т. 14. — С. 414—416.
16. *Несторенко В. А.* Висвітлення етнонаціональних процесів на Поділлі в 20-ті роки XX ст. на шпальтах часопису "Червоний кордон" / В. А. Несторенко // Наукові записки Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України та його Подільського осередку. — К. ; Хмельницький, 2006. — Т. 14. — С. 273—285.
17. *Несторенко В. А.* Часопис "Червоний кордон" як джерело вивчення історії культури та освіти на Поділлі у 1920—1930 рр. / В. А. Несторенко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Т. 10. — С. 346—358.
18. *Посвістак О. А.* Газета "Червоний кордон" про ставлення Радянського режиму до наукової і культурно-освітньої інтелігенції Кам'яничини у 20—30 рр. XX ст. / О. А. Посвістак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Т. 10. — С. 359—364.